

Історія

УДК 355.41:316.775:659.3:32(477.75)"2014"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17680203>

**На службі Кремлю: як теорії змов, надприродне та потойбічне стали
зброєю при окупації Криму**

Чмихало Григорій Григорович,

ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації
науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру з
організації наукової та науково-технічної діяльності.

Національний університет оборони України, Київ, Україна,

<https://orcid.org/0009-0009-3506-4905>

Прийнято: 03.11.2025 | Опубліковано: 22.11.2025

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу використання містики, окультних практик та конспірологічних наративів як системного інструменту політичного впливу в інформаційно-психологічних операціях Російської Федерації (РФ). Показано, що інтерес до потойбічного паранормального та “незбагненого” має глибоке культурно-історичне коріння в російському та ширшому східнослов'янському контексті, а також був посилений у період пізнього СРСР і пострадянської трансформації. У 1990-х роках у суспільстві спостерігався сплеск довіри до екстрасенсів, “цілителів”, ворожок і телегуру, що стало наслідком кризи інституційної довіри та пошуку альтернативних механізмів пояснення реальності. У цей період з'явилися нові масові практики “колективної магії” та продукування ілюзії контролю над майбутнім, які пізніше були інтегровані у державні інформаційні стратегії.*

У статті підкреслюється, що російська політична еліта швидко усвідомила потенціал використання ірраціонального мислення для конструювання потрібної картини світу. Містика виявилася ефективною завдяки своїй емоційності, некритичному засвоєнню і здатності обходити раціональні механізми сприйняття. У цей процес були залучені спецслужби, які системно запроваджували конспірологічні наративи про “зовнішнє управління”, “вічну змову Заходу” та “історичну місію Росії”. На цьому тлі розвивалися радикальні конспірологічні рухи некрокомуністичного та неоімперського спрямування, що заперечували легітимність пострадянських держав і наполягали на відродженні СРСР.

Особливу увагу приділено ролі спецслужб, які перетворили конспірологічний інструментарій на системну складову управлінських рішень та інформаційного впливу. Наголошується, що містичні образи та наративи про “сакральну місію Росії” активно використовувалися для створення емоційного підґрунтя окупації Криму, формування ілюзії її “історичної неминучості” та виправдання агресивної політики. Містика та конспірологія виступають потужним засобом руйнування раціонального сприйняття реальності, забезпечуючи підміну фактів символами та нав'язування населенню вигідної Кремлю картини світу. Ці дискурси підсилюючи емоційне сприйняття подій одночасно з цим послаблюють критичне мислення. Таке поєднання ірраціональних вірувань з професійними технологіями дезінформації забезпечує високий рівень впливу на колективну свідомість, що дозволяє ефективно формувати політичну поведінку населення і є одним із ключових механізмів сучасної російської політичної стратегії.

Ключові слова: *гібридна війна, дезінформація, інформаційно-психологічні операції, інформаційно-психологічний вплив, конспірологія, масова свідомість, містика, окупація Криму, політичні маніпуляції, пропаганда.*

In the service of the Kremlin: How conspiracy theories, the supernatural, and the otherworldly have been converted into weapons in the occupation of Crimea

Hryhorii Chmykhalo,

PhD student of the Scientific Department of Organization of Training and Certification of Scientific and Pedagogical Personnel of the Scientific and Methodological Center for Organization of Scientific and Scientific-Technical Activities, National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0009-3506-4905>

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the systematic use of mysticism, occult practices, and conspiracy narratives as a political influence tool in the information and psychological operations (IPsO) of the Russian Federation. It is shown that interest in the otherworldly and paranormal has deep cultural and historical roots in the Russian and broader Eastern Slavic context, and was amplified during the late USSR and post-Soviet transformation period. In the 1990s, society saw a surge in trust in psychics, "healers," fortune tellers, and television gurus, which was a consequence of the crisis of institutional trust and the search for alternative mechanisms to explain reality. During this period, new mass practices of "collective magic" and the production of the illusion of control over the future emerged, which were later integrated into state information strategies.*

Particular attention is paid to the role of the special services, which transformed the conspiracy toolkit into a systemic component of management decisions and information influence. It is stressed that mystical images and narratives about the "sacred mission of Russia" were actively used to create the emotional foundation for the occupation of Crimea, forming the illusion of its "historical inevitability" and justifying aggressive policies. Mysticism and conspiracy serve as a powerful means

of destroying the rational perception of reality, ensuring the substitution of facts with symbols and the imposition of a narrative favorable to the Kremlin. These discourses intentionally amplify the emotional perception of events and simultaneously weaken critical thinking. It is concluded that the combination of irrational beliefs and professional disinformation technologies ensures a high level of influence on the collective consciousness, allowing for the effective shaping of the population's political behaviour, making it one of the key mechanisms of modern Russian political strategy. The results of the study contribute to understanding how irrational belief systems are used in modern hybrid warfare and psychological influence campaigns.

Keywords: *conspiracy theories, disinformation, hybrid warfare, information and psychological operations, information and psychological influence, mass consciousness, mysticism, occupation of Crimea, political manipulations, propaganda.*

Постановка проблеми. Сучасна політична практика РФ демонструє системне використання містики, окультних практик та конспірологічних наративів як інструменту впливу на масову свідомість. Попри зростання рівня освіченості та розвитку наукового мислення значна частина населення продовжує зберігати інтерес до паранормального, віру в надприродне, екстрасенсів, цілителів, пророцтва. Така стійка присутність ірраціональних уявлень у масовій свідомості створює сприятливі умови для маніпуляції політичною поведінкою громадян, оскільки дозволяє формувати рішення та оцінки не через раціональні аргументи, а через бажання, страх та символічні смисли.

Особливо це проявляється у кризові періоди, коли соціально-психологічна невизначеність і економічна нестабільність підвищують готовність населення сприймати ірраціональні пояснення. На прикладі окупації Криму та інформаційного впливу на населення півострова стає очевидним, що

конспірологічні та сакралізовані наративи виконували стратегічну функцію легітимізації зовнішньополітичних дій агресора, формуючи уявлення про їхню “історичну неминучість”, “священну місію” та “возз’єднання земель”.

Проте питання системного використання РФ потойбічного, надприродного та теорії змов у своїх інформаційно-психологічних операціях (ІПСО) проти України, зокрема в Криму в період 1991–2014 рр., лишається практично недослідженим.

Ця прогалина у науковому дискурсі ускладнює розуміння того, яким чином потойбічні, окультні та конспірологічні наративи інтегруються у політичні стратегії впливу, та які механізми забезпечують їхню ефективність у масовій свідомості. У статті вперше здійснено спробу комплексного аналізу використання містики й конспірології як елементів стратегічної комунікації під час окупації півострову. Вивчення цього феномену є необхідним для ґрунтовного аналізу сучасних ІПСО, для розуміння методів формування політичної лояльності, а також для усвідомлення комплексних загроз, пов’язаних із цілеспрямованим використанням ірраціональних конструктів у гібридних конфліктах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання РФ надприродних, потойбічних та конспірологічних наративів у Криму в ході проведення інформаційно-психологічних операцій та впливів у період до окупації півострова, незважаючи на наявність значної кількості дотичних матеріалів, залишається фактично недослідженою. Хоча окремі аспекти цього явища розглядаються в сучасних міждисциплінарних дослідженнях, вони не утворюють цілісної аналітичної моделі, здатної пояснити специфіку застосування даних наративів у кримському контексті. Так праця Мері Нойбургер та Адама Ханзеля пропонує важливу методологічну перспективу аналізу того, як медійні практики в умовах постправди формують ретроспективне тлумачення пророчих образів, перетворюючи їх на інструмент

символічного підкріплення дій влади [20]. Робота Максима Яковлєва дозволяє зрозуміти соціально-психологічні механізми поширення конспірологічного мислення, що активізуються в умовах суспільної турбулентності, коли запит на прості пояснення складних політичних процесів зростає, а емоційні фактори витісняють раціональні [16]. Дослідження Георгія Почепцова [11] та Поліни Брзакової [18] підкреслюють інституційний вимір інструменталізації “потойбічного”: ірраціональні образи, шаманістичні практики та сакралізовані наративи можуть виступати засобом політичного впливу, побудови особливих режимів легітимації та мобілізації аудиторій. Водночас праця Романа Сілантьєва та Ольги Стрелкової [13] демонструє, як пострадянський простір продукує форми, що створюють альтернативні історичні й політичні реальності та можуть використовуватися як інструмент підриву домінуючих ідентичнісних моделей. Разом узяті ці дослідження формують багатовимірне бачення феномену, проте залишаються фрагментарними та незастосованими безпосередньо до кримського контексту. Таким чином, в українському науковому дискурсі зберігається суттєва дослідницька прогалина, оскільки цілісний аналіз та дослідження системного впливу окультизму у структурі російських ІПсО досі відсутні в сучасному історико-комунікаційному дискурсі, що потребує термінового виправлення.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених гібридним війнам, інформаційним та психологічним операціям та впливам, в українській історичній науці практично неопрацьованим залишається системне використання російськими спецслужбами конспірологічних теорій, потойбічних та містичних уявлень при проведенні ІПсО. Сучасна політична практика РФ демонструє системне використання містики, окультних практик та конспірологічних наративів як інструменту впливу на масову свідомість. Попри зростання рівня освіченості значна частина населення зберігає інтерес до паранормального, віру в

“потойбічне” та “пророчі” образи. Ця стійка присутність ірраціональних уявлень створює сприятливі умови для маніпуляцій, оскільки дозволяє формувати поведінку громадян через емоції, обходячи логіку та раціональні аргументи. Особливо актуальним стає питання впливу таких практик на політичну легітимність державних рішень у кризові періоди, коли соціально-психологічна невизначеність та економічна нестабільність посилюють готовність населення сприймати ірраціональні пояснення. На прикладі окупації Криму та інформаційного впливу на населення півострова стає очевидним, що окультні та конспірологічні наративи можуть виконувати стратегічну функцію легітимізації зовнішньополітичних дій, створюючи у свідомості громадян уявлення про “історичну неминучість” та “сакральну місію” політичних рішень. Проблема полягає у тому, що сучасні інформаційно-психологічні технології, інтегруючи містичні образи та конспірологічні наративи, стають ефективним засобом формування політичної реальності, здатним впливати на суспільну свідомість без залучення традиційних аргументів чи доказів. Вивчення цього феномену є важливим для розуміння механізмів сучасної політичної комунікації, стратегій маніпуляції громадською думкою та ролі культурно-історичних архетипів у легітимізації політичних рішень.

Основний текст. Володимир Жириновський, будучи лідером ЛДПР, відзначався не лише політичною активністю, а й умінням створювати справжнє шоу. Після його смерті навколо його постаті склався образ “пророка” завдяки яскравим і емоційним заявам, що здавалося пророкують майбутнє. Насправді, цей образ — не що інше, як вправно сконструйована медіастратегія, а фраза “Он предупреждал!” вже давно є невід’ємною частиною політичного іміджу ЛДПР [9].

Використання таких образів не є випадковим. За даними ВЦИОМ (Всероссийский центр изучения общественного мнения), у російському

суспільстві з початку 1990-х рр. фіксується впевнене зростання віри у містичне, надприродне та паранормальне [17].

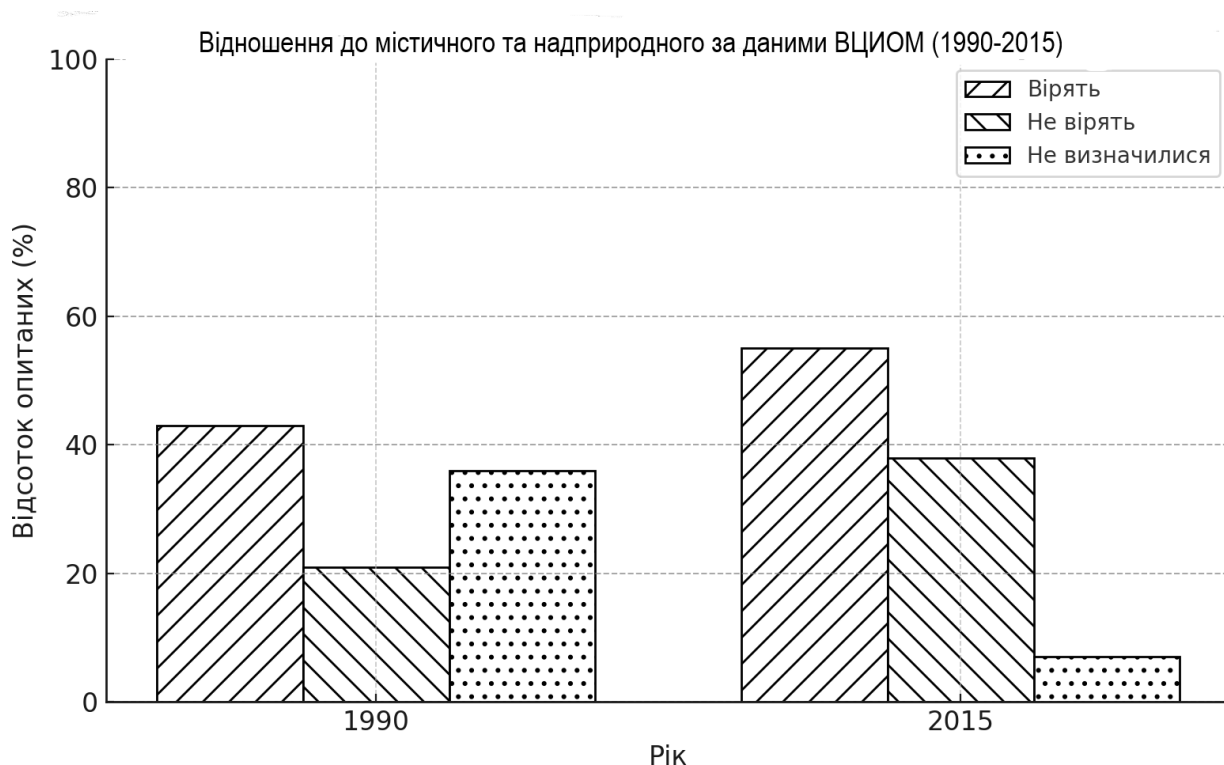

Рис. 1. Відношення до містичного та надприродного за даними ВЦИОМ (1990-2015)

Данні наведені в таблиці демонструють глибоку та стійку присутність окультного мислення в масовій свідомості, яку легко використовувати для політичної маніпуляції.

Віра у “потойбічне” здавна є органічною рисою слов’янської культури. Язичницькі обряди Маланки, Масляної, Івана Купала чи Колядок дожили донині поруч із православними святами, а в повсякденному мовленні побутують вислови на кшталт “сплюнь через ліве плече”, “постукай по дереву” чи “навіть до бабки не ходи”. Радянський атеїзм не знищив цієї схильності до містики — навпаки, у різні періоди радянської історії вона лише змінювала форми. За Сталіна народною легендою став ілюзіоніст Вольф Мессінг, якому

приписували здатність читати думки й передбачати майбутнє. Хрущов теж не цурався користатися допомогою надприродного [5, 6]. За Брежньєва та наступників надзвичайною популярністю користувалися Ванга та Джуна. На межі 1980–1990-х рр., коли стара система розвалювалася, а нова ще не народилася, суспільство охоплює жага чудес. На хвилі невизначеності та страху величезну популярність здобули “телегуру” — Анатолій Кашпіровський та Алан Чумак, які збирали мільйони глядачів перед екранами, “заряджаючи воду”, вводячи країну в колективний транс.

Після розпаду СРСР, коли зникла радянська цензура, на людей обвалилася лавина “псевдозабороненого” — розповіді про паранормальне, конспірологічні теорії, псевдонаукові відкриття і відверті містифікації. У цьому хаосі невизначеності, економічної кризи та ідентичнісного колапсу розквітла ціла індустрія ворожок, ясновидців і цілителів, які пропонували людям бодай ілюзію контролю над власною долею. [7, с. 42, 47].

Держава швидко зрозуміла, що віра в надприродне може приносити суттєві політичні дивіденди. А для спецслужб вона стала взагалі безцінним ресурсом при проведенні ПсО та інформаційно-психологічних впливів (ІПВ).

Працювати з містикою виявилось надзвичайно вигідно, тому що цей інструмент майже не потребує значних витрат, додаткового контролю та працює з мінімумом ризиків та гарантованою віддачою. На думку Георгія Почепцова, основними причинами цього є:

- **неперевірюваність** — на відміну від науки містичні твердження неможливо спростувати експериментом;
- **відсутність доказового тягаря** — філософію треба обґрунтовувати, містика приймається “на віру”;
- **легка популяризація** — щоб стати “зіркою” езотерики, не потрібен талант, як в мистецтві, — досить яскравого образу та медіапідтримки;

- **гнучкість без канонів** – на відміну від релігії містичним практикам не доводиться дотримуватися усталених традицій чи догматів;

- **самодобровільне споживання** – ідеологію доводиться нав'язувати, містика сприймається добровільно – люди самі шукають “таємні знання”;

- **мінімальні ресурси** – містиці не потрібна складна техніка чи глибоке знання міфів — досить символів і переконливої легенди [11].

Емоційна “вірусність” цього феномену пояснюється тим, що яскраві та шокуючі історії поширюються значно швидше, ніж раціональні новини. Психологічні дослідження показують, що новизна та емоційне враження істотно підвищують шанси фейку стати масовим. Одночасно відбувається релятивізація істини, коли в інформаційному полі поруч звучать священник, шаман і “офіцер-парапсихолог”, аудиторія втрачає орієнтири, і будь-який факт починає сприйматися як “лише одна з версій”. Саме на такому розмитті реальності базується російська модель інформаційного впливу, відома як “firehose of falsehood”, — безперервне нагнітання різномірних меседжів, що унеможлиблює перевірку та критичне осмислення. Водночас “потойбічний” дискурс активує глибокі культурні архетипи. Для частини населення сакральні образи — благословення зброї, шаманські камлання чи ритуали “захисту” — сприймаються переконливіше за будь-які політичні аргументи. Саме тому їх легко інтегрувати в масову свідомість та використовувати як інструмент емоційного впливу. Усе це робить окультино-містичний контент ідеальним майданчиком для маніпулювання суспільством, формування ілюзії “вищих знаків” та легітимізації політичних рішень через апеляцію до ірраціонального, а не до фактів і логіки.

Особливо яскраво використання містичних практик проявилось за правління першого президента Росії Бориса Єльцина, який вирізнявся забобонністю та охоче долучав до свого оточення людей, пов'язаних з окультизмом. Значну роль у цих процесах відіграв генерал-майор Георгій

Рогозін, що у 1992–1996 рр., офіційно очолюючи службу безпеки президента, фактично виконував роль його особистого “астролога”. В Кремлі його називали “Нострадамус у погонах”. Він складав для Єльцина гороскопи, визначав “сприятливі” дати для поїздок і навіть проводив “очищення” робочих приміщень [1, 15]. Згодом цей тип “магічного супроводу влади” інтегрувався у державні механізми та набув легітимності. З того ж часу Крим поступово стає територією активних містифікацій: на півострів масово гастролювали “цілителі”, “старці”, екстрасенси та телегуру, які через ЗМІ, публічні виступи та ритуали формували серед місцевого населення уявлення про “сакральну російськість” регіону. Окултний дискурс працював передусім на емоційному рівні — він створював атмосферу “історичної приреченості” повернення півострову до складу Росії, ніби це не політичні забаганки, а “вища воля”, підтверджена “сакральними знаками” та “енергетикою місцевості”. Так з 1995 р. готуючись до переобрання Бориса Єльцина на майбутніх президентських виборах, медіаагенція Гліба Павловського “Фонд ефективної політики” для підтримки позицій та підняття його рейтингів активно залучала астрологів, чаклунів та ворожок для проведення ІПВ. На російських телеканалах вони публічно “пророкували”, що перемога комуністів на виборах нібито призведе до катастрофічних наслідків — включаючи війну з Україною. [10, с. 230].

Паралельно з цим інший “генерал-провидець” Борис Ратников створив міжвідомчу групу так званих “сліперів” — екстрасенсів, які мали “захищати державу на тонкому плані”. Саме Ратников став автором одного з найвідоміших політичних фейків у російській історії — він заявив, що “зчитав думки” тодішнього державного секретаря США Мадлен Олбрайт і нібито виявив, що вона вважає незаконним володіння Росією Сибіром і Далеким Сходом. Цю “істину” згодом неодноразово повторювали Володимир Путін та Микола

Патрушев, використовуючи її як аргумент для поширення міфу про “зовнішню загрозу” та утвердження образу Росії як “обложеної фортеці” [1, 15].

У 2000–2013 рр. “медійна магія” була фактично легітимізована на федеральному рівні. Російські телеканали системно просували езотеричні шоу (Битва екстрасенсів та інші) [19, р.12-13], астрологів і тарологів як нібито авторитетних коментаторів суспільно-політичних процесів. Після Помаранчевої революції ці “авторитетні” особи почали відкрито погрожувати українцям “кармічними наслідками” за європейський вибір, поступово формуючи серед своїх прихильників атмосферу страху, розгубленості та передчуття небезпеки.

З часом містичний дискурс став невід’ємною частиною офіційної політичної комунікації Кремля. Сучасна російська влада продовжує активно використовувати окультизм, символізм і міфологічні образи як інструмент впливу на масову свідомість. Адміністрація президента РФ ретельно добирає “знакові” та “магічні” дати для виступів, політичних рішень і публічних заяв, надаючи їм відтінку сакральності та “історичної неминучості” [14].

У контексті визначеної теми варто згадати діяльність найвідомішої російської “ботоферми” в Ольгіно, одним з прикладів її роботи є канал вигаданої містичної цілительки Кантадори, астролога, парапсихолога та ясновидиці. Цей штучно сконструйований образ був спрямований на жіночу аудиторію середнього класу, далеку від політики, але чутливу до тем духовності, енергії чи “карми”. Через її блог поширювалися “м’які” пропагандистські наративи, замасковані під езотеричні поради й мотиваційні публікації. Між текстами про гармонію, знаки долі чи енергетичну чистку вміло впліталися політичні меседжі — про нібито підконтрольність ЄС з боку США, “фашистську” владу в Україні або духовну місію Росії у “порятунку світу” [10, с. 41-42].

Державні медіа систематично підсилюють цей ефект, транслуючи сюжети про тувинських і бурятських шаманів, які “камляють” за перемогу Росії та її “очищення” від ворогів [18, s. 43], так 2014 року в низці російських ЗМІ з’явилися повідомлення про “з’їзд шаманів усієї Русі”, під час якого було проведено обряд “зупинення війни” та “захисту Криму під покровом духів” [2]. Паралельно з цим активно популяризуються так звані “пророцтва” Ванги, які використовують як символічне виправдання обраного політичного курсу [20]. У російському інформаційному просторі залучення ясновидців, магів і медіумів для коментування політичних процесів та “прогнозування майбутнього” стало частиною системної стратегії впливу на масову свідомість. У такому форматі містика виконує функцію легітимізації влади: політичні рішення подаються не як результат раціонального вибору чи інтересів еліт, а як нібито надособові, передвизначені та “освячені вищими силами”. Це створює враження, що будь-які дії Кремля мають сакральне підґрунтя і тому не підлягають сумніву чи дискусії.

Паралельно з цим у період окупації Криму та початку війни на Донбасі російські телеканали активно запускали емоційні фейки — від вигаданих історій про “чорні ритуали” українських військових до “розіп’ятого хлопчика” [8]. Такі сюжети були спрямовані на формування паніки, ненависті та ірраціонального страху, що значно посилює емоційну реакцію аудиторії. Містичний і шоковий компонент цих повідомлень діє сильніше, ніж звичайна пропаганда, оскільки апелює не до свідомості, а до підсвідомих страхів і культурних архетипів.

У 2014 році, після окупації Криму, у відкритих джерелах почала з’являтися інформація, що російські спецслужби систематично залучали ретельно відібраних і спеціально підготовлених “екстрасенсів” для участі у військових та розвідувальних операціях [21].

Подібна інформаційна тактика вписується в концепцію “рефлексивного управління” — коли цільовій аудиторії нав’язується вигідна Кремлю картина світу, а отже, і вигідні інтерпретації подій [12]. У результаті люди починають ухвалювати рішення так, ніби вони виходять із власних переконань, тоді як насправді їхня уява вже сформована заздалегідь розробленими фейками, символами та страхами [3].

Не менш важливим чинником такого впливу є конспірологічні теорії. Враховуючи професійну деформацію представників спецслужб, яких систематично навчають шукати змови “завжди і всюди” або за необхідності конструювати їх, конспірологічний інструментарій перестає бути випадковим явищем і перетворюється на невід’ємну частину їхньої професійної практики. Така ситуація часто визначає логіку розробки та ухвалення рішень на основі пошуку та створення різноманітних змов. Тут основна мета полягала у створенні атмосфери недовіри до українських державних інституцій та загострення почуття історичної образи. Ця стратегія поєднує політичні, інформаційні та культурні технології, що синхронно підсилюються інструментарієм спецслужб.

Теорії “зовнішнього підступу”, “зради еліт” та “таємної змови Заходу” систематично поширювалися через російськомовні ЗМІ. У такій штучно створеній інформаційній реальності будь-які події легко інтерпретувалися як частина “великого плану” чи змови. Особливе місце в цій стратегії займали містичні та неоязичницькі символи. Наративи про “священну/сакральну місію” зі “збору і возз’єднання земель Руських”, що нібито мала початися саме з Криму, використовувалися для надання агресії псевдорелігійного та історично неминучого характеру.

З кінця 2000-х рр. на пострадянському просторі спостерігається помітна активізація радикальних конспірологічних рухів, які поєднують ідеї некрокомунізму, неоімперіалізму та глибоко вкорінене конспірологічне

мислення. Ці рухи, зокрема такі відомі некрокомуністичні організації, як «СССР / Союз славянских сил России» та більш радикальні угруповання типу ВОИНР («Возрожденное Объединение Интеллектуальных Народных Республик»), категорично заперечують факт розпаду Радянського Союзу та пропагують ідею його “відродження” через створення паралельних державних структур.

Їхні базові постулати зводяться до тверджень, що Україна, Білорусь, РФ та інші пострадянські країни не є суверенними державами, а виступають лише як фіктивні “ТОВ” чи “ЗАТ”, що дистанційно керуються зі США. При цьому вони стверджують, що не існує жодних легітимних документів про ліквідацію СРСР, і тому Радянський Союз юридично існує досі [13, с.14.].

В Україні подібні ідеї залишалися маргінальними до 2008 р., але фінансова криза та загальне розчарування владою створили сприятливий ґрунт для їхнього активного зростання. Цільовою аудиторією цих рухів є переважно пенсіонери, які ностальгують за радянським минулим, а також люди з фінансовими труднощами або протестними настроями, схильні до конспірології. Спостереження фіксують, що серед прихильників цих рухів зменшується частка послідовників традиційних релігій, натомість зростає кількість неоязичників та атеїстів, що надає квазірелігійного характеру некрокомуністичним культам [13, с. 154]. Аналіз демонструє, що їхнє проникнення у масову свідомість, виконує деструктивну функцію. Вони підривають легітимність державних інститутів і сприяють формуванню альтернативного політичного порядку. При цьому такі елементи, як некрокомунізм чи язичницькі/неоязичницькі культи та інші містичні течії, які могли бути під негласною або формальною заборонаю в самій РФ, активно підтримувалися її спецслужбами за кордоном [4, с. 76-77]. Зокрема, в Україні ці дії сприяли підриву довіри до чинної влади та створювали сумніви щодо законності й легітимності, наприклад, перебування Криму у складі України.

Висновок. Містика і конспірологія сьогодні є не просто елементами масової культури, а потужним інструментом політичної маніпуляції та контролю. Ця практика не є випадковою, оскільки популярність таких наративів у російськомовному середовищі має чітке соціально-психологічне підґрунтя. Зростання невизначеності, страх втрати контролю над власним життям та відчуття постійної небезпеки породжують стан суспільної тривоги і параної. У цьому середовищі теорії змов, езотерика, шамани та "провидці", які здатні на замовлення "пояснити Всесвіт" і запропонувати прості відповіді на складні питання, здаються людям більш переконливими та надійними, ніж аналітичні інституції чи наукові експерти. Містицизм і віра в надприродне, інтегруючись у політичну культуру, поступово трансформувалася в ефективні кремлівські ІПсО та ІПВ, що діють через емоції, страх і відчуття екзистенційної загрози. Поєднуючись з інформаційним хаосом, непрозорістю управлінських рішень та поширеним відчуттям безсилля, що створює сприятливі умови для зростання віри в чудеса та ірраціональні моделі пояснення подій. Така стратегія дозволяє владі формувати бажану картину світу не через доведення, а через навіювання, роблячи ірраціональне переконливішим за раціональне. У підсумку, Крим став яскравим прикладом того, як поєднання потойбічного, конспірології та професійно організованих інформаційних операцій трансформує локальну політичну проблему на потужний інструмент великої геополітики, підтверджуючи, що містичні та конспірологічні наративи, у поєднанні з професійною дезінформацією, є потужною силою стратегічного впливу.

Подальше вивчення цієї проблематики передбачає розширення джерельної бази за рахунок архівних матеріалів спецслужб, медіаконтенту регіональних російських телеканалів, цифрових слідів діяльності неоязичницьких і некрокомуністичних спільнот, а також інтерв'ю з безпосередніми свідками подій у Криму до та після 2014 року. Доцільним є порівняльний аналіз російських інформаційно-психологічних операцій на інших пострадянських

територіях (Абхазія, Південна Осетія), що дозволить виявити типові моделі та механізми перенесення потойбічних, надприродних і конспірологічних наративів у політичний дискурс. Перспективним також є міждисциплінарний підхід за участю істориків, антропологів, психологів масової поведінки та дослідників інформаційної безпеки, що дасть можливість глибше осмислити вплив окультних та псевдорелігійних уявлень на формування політичної лояльності та підтримки окупаційних дій.

Окремого вивчення потребує питання трансформації подібних наративів після 2014 року в умовах широкомасштабної війни, їхнього поширення у цифрових спільнотах та подальшого впливу на радикалізацію частини населення. Усвідомлення цього динамічного процесу має критичне значення для розробки ефективних державних стратегій протидії ІПсО, оскільки розуміння еволюції ворожих методів є основою для захисту національного інформаційного простору та підвищення стійкості суспільства. Таким чином, подальші дослідження мають спрямовуватися на поглиблення розуміння ролі “містичного” дискурсу як елемента сучасних інструментів гібридного впливу та психологічного тиску.

Список використаних джерел:

1. Братерский А. Почему хайтек-общество верит в магов и гадалок. *Культура*. 20.09.2021. URL: <https://portal-kultura.ru/articles/opinions/335195-pochemu-khaytek-obshchestvo-verit-v-magov-i-gadalok> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
2. Голубицкая Ж. Третью мировую остановят российские шаманы. *Московский Комсомолец*. 18.09.2014. URL: <https://www.mk.ru/social/2014/09/18/tretyu-mirovuyu-ostanovyat-rossiyskie-shamany.html> (дата звернення 05.09.2025) [in Russian].

3. Горбенко Ю., Горбенко О. Особливості рефлексивного управління у російсько-українському конфлікті. *Вісник Національного університету оборони України*. 54 (1) С. 74-82. 2020. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/199318> (дата звернення: 25.10.2025)
4. Дикий Е. А. Гибридная война России: опыт Украины для стран Балтии. Вильнюс, 2016. 132 с. [in Russian].
5. Костин Р. Дора Лазуркина: “Вчера я советовалась с Ильичём и он сказал: мне неприятно быть рядом со Сталиным”. *Newsland*. 24.10.2017. URL: <https://newsland.com/post/6049667-dora-lazurkina-vchera-ia-sovetovalas-s-ilichiom-i-on-skazal-mne-nepriyatno-byt-riadom-so-staliny> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
6. Майсурян А. День в истории. Мистика на съезде КПСС и мороженое как орудие протеста. URL: <https://maysuryan.livejournal.com/938969.html> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
7. Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ, Yakaboo Publishing. 2020. 288 с.
8. Петровская И. ТВ, леденящее душу. Всё показанное по телевизору правда, а правда всё показанное по телевизору. *Новая газета*. 18.07.2014. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2014/07/17/60385-tv-ledenyaschee-dushu> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
9. Половецкая Я. Нострадамус XXI века: что предсказывал Владимир Жириновский России, Украине и США. *RuNews24*. 25.10.2023. URL: <https://runews24.ru/articles/25/10/2023/998fd506c3b3f76a123f75712d9a50cc> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
10. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. пер. з англ. О. Форостина. Київ, Yakaboo Publishing. 2020. 288 с.

11. Почепцов Г. Переключение мира рационального в иррациональный: от далекого прошлого до современной политической мистики. *Детектор медиа*. 05.05.2021. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/187732/2021-05-05-pereklyuchenye-myra-ratsyonalnogo-v-yratsyonalnyy-ot-dalekogo-proshlogo-lo-sovremennoy-polytycheskoj-mystyky/> (дата звернення: 05.09.2025).
12. Раскин А.В. Рефлексивное управление в социальных сетях. *Информационные войны* №3 (35) 2015. URL: https://media.wix.com/ugd/ec9cc2_5ef84c90678043e389fdfa73126b8683.pdf (дата звернення 05.09.2025) [in Russian].
13. Силантьев Р., Стрекалова О. Некроманты наших дней или Обзор услуг по оживлению людей, организаций, государств. Москва. “Снежный Ком М”, 2020.156 с. [in Russian].
14. Чмихало Г. Від Распутіна до Путіна: Росія між містикою і страхом. *UkrLine*. 02.10.2025. URL: <https://ukrline.info/2025/10/02/vid-rasputina-do-putina-rosiya-mizh-mistykoju-i-strakhom/> (дата звернення: 05.09.2025).
15. Экстрасенсы для президентов и царей: кто пользовался и какую цену платил. *Продолжение следует*. 16.08.2023. URL: <https://prosleduet.media/details/2023-08-16-esotericism/> (дата звернення: 05.09.2025) [in Russian].
16. Яковлев М. Теорії змов. Як (не) стати конспірологом. Київ: Віхола. 2025. 352 с.
17. Якубович А. Неутешительная статистика от ВЦИОМ: экстрасенсы и НЛЮ сдают позиции, но в колдовство, приметы и предсказания верит половина россиян. *Хабр*. 31.10.2015 URL: <https://habr.com/ru/articles/386147/> (дата звернення 05.09.2025) [in Russian].
18. Brzákove P. Šamani pro a proti Putinovi: magie kremelské moci. Eminent. 2022. 192 s. [in Czech].

19. Lemon A. Technologies for Intuition Cold War Circles and Telepathic Rays. University of California Press, Oakland, California, USA. 2018. 343 p. [in English].
20. Neuburger M. & Hanzel A. Mediums, Media, and Mediated “Post”-Truth: Baba Vanga in the Russian Imagination. Cambridge University Press. 25 October 2024. URL: <https://resolve.cambridge.org/core/journals/comparative-studies-in-society-and-history/article/mediums-media-and-mediated-posttruth-baba-vanga-in-the-russian-imagination/7EFE9311CFB5908A0C1FBF6CFCA60B9A> (дата звернення: 05.09.2025) [in English].
21. Playfair G. L. Psi Research in Russia. URL: https://psi-encyclopedia.spr.ac.uk/sites/default/files/ebook/article/russia_psi_research_in-145.pdf (дата звернення 05.09.2025) [in English].